

i Bułgaria ustanowiły dwustronne koncesje celne, polegające na obniżeniu cel bez ograniczeń ilościowych lub w ramach kontyngentów. Tego rodzaju koncesji Polska udzieliła Bułgarii na wina, winogrona, arbuzy, niektóre owoce i ich przetwory oraz czekoladę, a Bułgaria Polsce m.in. na produkty mleczne, wędliny, jabłka, ziemniaki, wyroby piekarnicze, piwo, spirytus i wódkę³⁸.

Przyjęcie Bułgarii do *CEFTA* mieści się w ogólnościowym nurcie liberalizacji międzynarodowych stosunków gospodarczych. Sprzyja powstaniu jednolitego europejskiego obszaru ekonomicznego. Jest zgodne z polską polityką rozszerzania procesów integracyjnych. Dzięki przyjęciu Bułgarii do *CEFTA* środkowoeuropejski „wolny rynek” powiększył się do ok. 98 mln konsumentów. W najbliższym czasie rynek ten powiększy się zapewne o Łotwę, która będąc już krajem stowarzyszonym z Unią Europejską, 10 lutego 1999 r. została członkiem *WTO*.

Dzięki przyjęciu do *CEFTA* Bułgaria uzyskała ułatwiony dostęp do 90-milionowego rynku Europy Środkowej. Jest on korzystny dla dźwigającej się z kryzysu gospodarki bułgarskiej. Ułatwiony dostęp do rynku bułgarskiego uzyskali również partnerzy Bułgarii ze strefy *CEFTA*, w tym Polska. Redukcja barier celnych przyczyni się do wzrostu polsko-bułgarskiej wymiany handlowej. Bułgaria będzie mogła taniej nabywać wyroby polskiego przemysłu, a jej potrzeby będą rosły w miarę pokonywania kryzysu. Potrzeby te będą dotyczyć zwłaszcza modernizacji i dostaw części zamiennych dla wybudowanych przez polskie przedsiębiorstwa w latach osiemdziesiątych elektrowni i cukrowni. Potrzeby te mogą też objąć dostawy sprzętu budowlanego i górniczego, urządzeń dla małych firm spożywczych (mleczarnie, masarnie, piekarnie), a także maszyn dla sprywatyzowanego rolnictwa bułgarskiego. Możliwa jest również odbudowa współpracy polskiego i bułgarskiego przemysłu stocznioowego. Duże szanse wymiany handlowej stwarza ponadto naturalna – wynikająca z różnic klimatycznych – komplementarność produkcji artykułów rolno-spożywczych.

MARIAN SZCZEPANIAK
Poznań

POTENCJAŁ MILITARNY W OBWODZIE KALININGRADZKIM A BEZPIECZEŃSTWO POLSKI

Od rozpadu Związku Radzieckiego strefa Morza Bałtyckiego stała się miejscem, w którym krzyżują się interesy Zachodu, Rosji, Polski oraz nowo powstałych państw bałtyckich. Jednakże tylko jeden region tej strefy jest od kilku lat punktem szczególnego zainteresowania światowej i europejskiej opinii publicznej. Jest nim Obwód Kaliningradzki, część terytorium Federacji Rosyjskiej, wraz ze zgrupowanymi tam wojskami i ich zapleczem. Wokół tego rejonu i jego roli – destabilizującej poczucie bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu – narosło bardzo dużo różnorodnych opinii. Wiele z nich nacechowanych jest chęcią wywołania niemalże psychozy wojennej, inne są bardziej wyważone.

W poniższym artykule podjęta została próba usystematyzowania dostępnej wiedzy na temat potencjału militarnego gromadzonego przez Rosję na tym skrawku ziemi oraz jego wpływie na bezpieczeństwo Rzeczypospolitej. Rzetelne

³⁸ *Ibidem*.

prześledzenie zmian sytuacji militarnej w regionie bezpośrednio przylegającym do północno-wschodnich obszarów Polski, może mieć duże znaczenie w kształtowaniu dobrosąsiedzkich stosunków z Rosją wobec naszego wstąpienia do NATO.

Zamierzeniem autora jest również wskazanie najistotniejszych problemów, determinujących obecną sytuację w regionie Obwodu, w szczególności dotyczących relacji polsko-rosyjskich, a także wskazanie problemu kaliningradzkiej enklawy w systemie bezpieczeństwa zbiorowego państw bałtyckich.

Zamieszczone w pracy tabele porównawcze mogą być przydatne w przygotowaniu długoterminowych prognoz rozwoju sytuacji w omawianym regionie.

Opracowanie zostało oparte na materiałach źródłowych pochodzących z oficjalnych danych Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej za lata 1992-1998, materiałach i opracowaniach Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem (SIPRI) z tych lat, rocznikach „The Military Balance” z lat 1992-1998, jak również materiałach i opracowaniach Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM) z lat 1994-1997. Szczególnie cennym źródłem informacji były wywiady i stenogramy z konferencji prasowych z politykami państw basenu Morza Bałtyckiego, w tym przedstawicielami MSZ Polski, Federacji Rosyjskiej, Litwy, Finlandii, Szwecji oraz wysokimi dowódcami i członkami sił zbrojnych tych państw, zamieszczane w prasie krajowej i zagranicznej.

Ważnym źródłem, często niedocenianym, były wydawnictwa kancelarii Sejmu RP „Materiały i Dokumenty” i Sztabu Generalnego WP „Myśl Wojskowa” z lat 1996-1997.

Z racji doświadczeń historycznych Polski zasadne wydają się pytania dotyczące bezpieczeństwa narodowego:

– Czy nasze państwo po gwałtownych zmianach przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych jest bezpieczne i czy zapewnia poczucie bezpieczeństwa swoim obywatelom?

– Czy posiadanie przez jakieś państwo znacznego potencjału militarnego, przewyższającego potencjały swoich sąsiadów, jest jednoznaczne z jego zdolnością do realizacji własnych zewnętrznych celów politycznych drogą przemocy zbrojnej?

– Czy państwo o małym „własnym” potencjale militarnym, ale dysponujące odpowiednimi zasobami innych (pozamilitarnych) potencjałów, w tym np. moralnym czy ekonomicznym, może zapewnić sobie i obywatelom bezpieczeństwo?

Aby odpowiedzieć na powyższe pytania niezbędne jest zdefiniowanie kilku podstawowych pojęć dotyczących sfery bezpieczeństwa i oceny potencjałów.

Zarówno w dokumentach normatywnych, takich jak ustawy, zarządzenia, dekrety, czy też w publikacjach naukowych i materiałach dotyczących bezpieczeństwa i obronności państwa, jak i w użyciu potocznym spotykamy się z różnorodnym rozumieniem pojęć „bezpieczeństwo narodowe”, „bezpieczeństwo państwa”, „potencjał militarny” czy też „potencjał wojenny”.

Bywają one często utożsamiane ze sobą, traktowane jako synonimy.

W. Stankiewicz pojęcie bezpieczeństwa narodowego określa jako – „stan równowagi między zagrożeniem wywołanym możliwością zaistnienia konfliktu a potencjałem obronnym”¹.

¹ W. Stankiewicz, *Bezpieczeństwo narodowe a walki niebrojne. Studium*. Warszawa 1991, s. 73.

W *Słowniku podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa* (Warszawa 1994, s. 6) możemy znaleźć następującą definicję pojęcia „bezpieczeństwo narodowe”:

„Bezpieczeństwo narodowe – jest to stan społeczeństwa określony stosunkiem wielkości potencjału obronnego, jakim ono dysponuje, do skali zagrożeń”. Tam też znajdujemy definicję pojęcia bezpieczeństwa państwa, określonego jako: „stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami, wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń”.

Zatem pojęcia takie jak bezpieczeństwo, potencjał militarny, potencjał obronny, zagrożenie militarne występują w bezpośredniej zależności od siebie. Spotyka się również inne bliskoznaczne – jak np. moc obronna (lub ofensywna) danego państwa lub koalicji państw².

Różnie definiowane są również potencjały – militarny czy obronny. Często ogranicza się ich zakres do oceny (analizy) sfery zdolności sił zbrojnych danego państwa do realizacji zadania ochrony i obrony jego bezpieczeństwa³.

Między innymi autorzy *Leksykonu wiedzy wojskowej* (Warszawa 1979, s. 324) określają potencjał militarny (wojskowy) jako

„możliwości (zdolności) prowadzenia działań wojennych przez państwo lub koalicję państw. Potencjał militarny określają: jakościowy i ilościowy stan sił zbrojnych, stan przeszkolonych rezerw osobowych, stan zapasów materiałowych, a także infrastruktura wojskowa (porty wojenne, lotniska, wyrzutnie rakiet, magazyny wojskowe, koszary itp.)”.

Natomiast według *Małej encyklopedii wojskowej* (t. 2, Warszawa 1970, s. 761) potencjał militarny (wojskowy) to:

„ogół możliwości w zakresie prowadzenia walki zbrojnej przez państwo (lub koalicję państw), które bezpośrednio decydują o losach wojny. Wielkość potencjału wojskowego określa czynnik osobowy, tzn. siły zbrojne i przeszkolone rezerwy oraz rzeczowy, do którego zalicza się zapasy środków walki i zabezpieczenia materiałowo-technicznego oraz wchodzące w skład infrastruktury wojskowej (porty wojenne, lotniska, wyrzutnie rakietowe, magazyny wojskowe, koszary itp.)”.

Według obydwu powyższych definicji „potencjał militarny” określany jest co najmniej kilkoma wskaźnikami mierzalnymi (obiektywnymi, jak: stany liczebne wojsk i sprzętu bojowego, ilość i stan zapasów materiałowych, liczba portów, lotnisk itp.) oraz wskaźnikami szacunkowymi (często subiektywnymi), niemożliwymi do zmierzenia w bezpośredni sposób, takimi jak: stan jakościowy wojsk i wyposażenia, stan morale, wyszkolenia, odporności i zdolności do poświęcenia własnych interesów w imię nadrzędnych celów.

Można więc założyć, że ten sam „potencjał militarny” w ocenie różnych analityków może przyjąć różne wartości w zależności od wyeksponowania jednego lub drugiego zbioru cech i ocen.

² Zob. M. Kowalewski, S. Koziej, Wystąpienia na międzynarodowym seminarium „Integra'96”, „Myśl Wojskowa” nr 3/1997, ss. 14, 22, także J. Kunikowski, *Przygotowanie obronne społeczeństwa*. „Myśl Wojskowa” nr 4/1997.

³ Por. *Leksykon wiedzy wojskowej*. Warszawa 1979, s. 324; *Mała encyklopedia wojskowa*. T. 2, Warszawa 1970, s. 761; *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. „Studia i materiały BPII MON” nr 40, Warszawa 1996, s. 76; *Słownik języka polskiego*. Wydawnictwo PWN, Warszawa 1994, s. 855; W. Komojedow, wystąpienie na spotkaniu delegacji Komisji Obrony i MO Danii z dowództwem FB (14 II 1997) w Kaliningradzie, art. *Wojennoje znaczenie Kaliningradzkiej oblasti i perspektywy rozwitija oboronnogo kompleksa osobogo rajona*. „Straż Bałtiki” z 15 II 1997.

Najprostszą definicję, a jednocześnie najlepiej – zdaniem autora – oddającą ogólną „pokojową” treść pojęcia „potencjał militarny” można znaleźć w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* (MON, „Studia i Materiały BPII” nr 40, Warszawa 1996, s. 76), w którym został on określony jako „część potencjału obronnego państwa, wyrażającego się zdolnością sił zbrojnych do zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom militarnym i wojnie”.

W świetle powyższej definicji potencjał militarny nie jest samodzielnym wyznacznikiem mocy obronnej (ofensywnej) państwa, lecz zbiorem ocen stanu jego sił zbrojnych. Dokładne wyjaśnienie znajdujemy w cytowanym wcześniej *Słowniku...* (s. 77), gdzie potencjał obronny państwa określany jest jako

„całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienie bezpieczeństwa państwa (prowadzenia wojny). Od jego wielkości zależy siła obronna państwa. W potencjale obronnym (wojennym) państwa wyróżnia się m.in. potencjał obronno-gospodarczy i potencjał militarny państwa”.

Dla uszczegółowienia niniejszych rozważań zdefiniujemy też pojęcie potencjału wojenno-ekonomicznego państwa. Według *Leksykonu...* (s. 324) – są to

„realne możliwości w zakresie zabezpieczenia materialnych potrzeb i wymogów współczesnej wojny zarówno na froncie, jak i na zapleczu. Możliwości te wypływają z poziomu rozwoju sił wytwórczych oraz ustroju ekonomicznego i politycznego walczącego kraju. Przy ocenie potencjału wojenno-ekonomicznego kraju uwzględnia się również charakter wojny, rozmiar potrzeb związanych z jej prowadzeniem i stopień odporności zaplecza na oddziaływanie przeciwnika”.

Inna definicja – również zaczerpnięta z *Leksykonu...* (s. 324) – określa potencjał wojenny (obronny) państwa jako

„całokształt możliwości materialnych i moralnych państwa, które mogą być wykorzystane do realizacji celów wojny. Wielkość tych możliwości w danym okresie zależy od: a) ilości i jakości środków walki, zwłaszcza broni jądrowej i środków dostarczania jej do celu, b) zdolności produkcyjnej przemysłu zbrojeniowego, c) ilości i jakości wyszkolonych rezerw, d) stopnia przygotowania kadr i ich zdolności organizatorskich, e) umiejętności wyższych dowódców w zakresie kierowania przygotowaniem i wykorzystaniem sił zbrojnych w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej.

Najogólniej potencjał wojenny państwa dzieli się na moralno-polityczny (czynnik moralno-polityczny), wojskowy (potencjał militarny) oraz wojenno-ekonomiczny (potencjał wojenno-ekonomiczny państwa)”.

Zatem – w świetle definicji – posiadanie znacznego potencjału militarnego przez jakieś państwo nie jest jednoznaczne ze stwarzaniem bezpośredniego zagrożenia jego sąsiadom.

Oczywiście nie przesądza to o odbiorze danego faktu przez państwa sąsiednie, jednakże nie daje też podstaw do automatycznego utożsamiania posiadania znacznego potencjału militarnego (wojskowego) z dysponowaniem przez państwo odpowiednią zdolnością do rozpętania wojny i osiągnięcia jej celów.

Posiadanie bowiem potencjału militarnego z jednoczesnym brakiem politycznej woli jego wykorzystania i ekonomicznych możliwości jego wsparcia zmniejsza lub minimalizuje potencjał wojenny.

POTENCJAŁ MILITARNY FEDERACJI ROSYJSKIEJ
W OBWODZIE KALININGRADZKIM W LATACH 1992-1998

Zmiany, jakie nastąpiły w otoczeniu Polski w ciągu ostatniej dekady wprowadziły do jej geostrategicznego środowiska całkowicie nową jakość. Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego zniknęła stara, dwubiegunowa struktura równowagi. Rozpad ZSRR zmienił położenie samej Rosji. Oto bowiem w miejsce jednego z dwóch hegemonów światowego ładu pojawiło się 15 nowych, niezależnych państw, w tym Federacja Rosyjska, pragnąca nadal pełnić rolę światowego lidera i przywódcy. Rosji udało się wprawdzie przejąć wiele ze zdobyczy b. ZSRR (w tym „lwią” część b. Armii Radzieckiej i jej arsenału nuklearnego), ale nie udało się utrzymać pozycji supermocarstwa dorównującego Stanom Zjednoczonym.

Odzyskanie niepodległości przez państwa nadbałtyckie doprowadziło do radykalnych zmian w sytuacji geostrategicznej na Morzu Bałtyckim.

Powstanie nowych niepodległych państw (Litwy, Białorusi, Ukrainy) spowodowało, iż Polska graniczy z Federacją Rosyjską (FR) na lądzie i morzu tylko na odcinku Obwodu Kaliningradzkiego (OK), który – na mocy powojennych decyzji poczdamskich z 1945 r. – był tzw. terenem o specjalnym znaczeniu wojskowym. Przed II wojną światową stanowił północno-wschodnią część niemieckich Prus Wschodnich, a następnie decyzją Rady Najwyższej ZSRR z 7 kwietnia 1946 r. stał się integralną częścią b. Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Po rozpadzie ZSRR, wyprowadzeniu wojsk radzieckich z Niemiec i Polski (1993-1994) oraz z terytorium Litwy, Łotwy i Estonii (1994), stacjonujące w OK siły morskie i wojska lądowe zostały odizolowane.

SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA

Obwód Kaliningradzki zajmuje powierzchnię ok. 15,1 tys. km² (ok. 0,09% powierzchni FR) i zamieszkiwany jest (wg spisu z 1996) przez ok. 932,1 tys. mieszkańców (ok. 0,63% ludności FR), z czego 724 tys. żyje w miastach, a ok. 208 tys. na wsi. Ludność OK jest niejednorodna narodowo: 78% stanowią Rosjanie, 8,2% Białorusini, 7,2% Ukraińcy. Ponadto występują tu przedstawiciele około 100 innych narodowości, w tym: Litwini (ok. 20 tys.), Polacy (ok. 12 tys.), Niemcy (ok. 2 tys.), Żydzi, Cyganie i inne mniej liczne⁴. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 61,7 mieszkańca na 1 km². Stolicę obwodu – Kaliningrad⁵ – zamieszkuje ponad 420 tys. mieszkańców⁶.

⁴ Informator „Flota Bałtycka FR”. Wyd. Dowództwa Marynarki Wojennej RP, Gdynia 1997, s. 19.

⁵ Nazwa pochodzi od imienia b. przewodniczącego Rady Najwyższej ZSRR Michała Kalinina i została nadana b. Królewcowi (Königsbergowi) 4 lipca 1946 r.

⁶ Dla porównania w 1983 r. powierzchnia OK stanowiła ok. 0,067% powierzchni b. ZSRR, a zamieszkiwało go ok. 824 tys. obywateli (ok. 0,3% ludności b. ZSRR), w tym w samym Kaliningradzie ok. 374 tys.

W przeważającej części jest to ludność na stałe osiadła w tym rejonie od 1945 r. Wyjątek stanowi grupa napływowa mieszkańców (aktualnie zmniejszająca się) – członków rodzin wojskowych pracujących w jednostkach liniowych Floty Bałtyckiej (FB) i wojsk lądowych oraz bazach, bądź zaopatrujących je zakładach produkcyjnych i remontowych itp.

Tendencją do powiększania swej liczebności charakteryzuje się mniejszość niemiecka – przede wszystkim migranci z terenów b. azjatyckich republik ZSRR, Niemcy, którzy zostali tam wywiezieni przymusowo w trakcie i po zakończeniu II wojny światowej.

Ogólnie OK należy do słabszych – pod względem rozwoju społeczno-ekonomicznego – regionów FR. Istnieje konieczność sprowadzania ponad 80% surowców, paliw, materiałów budowlanych i konsumpcyjnych, m.in. z Polski i Litwy oraz poprzez Litwę z Rosji.

Obwód dostarcza ok. 10% ryb oraz produkcji żywności pochodzącej z morza, ok. 12% celulozy. Na skalę przemysłową wydobywa się tu tylko bursztyn (ok. 700 ton rocznie), który jest jedynym masowo występującym bogactwem naturalnym. Jego zasoby szacuje się na ok. 90% zasobów światowych.

Poza bursztynem wydobywa się tu także sól oraz ropę naftową (ok. 700 tys. ton rocznie), którą, ze względu na brak rafinerii na terenie Obwodu, eksportuje się do państw zachodnich lub przerabia poza granicami Obwodu (m.in. w rafinerii w Drohobyczu na Ukrainie).

Pomimo stwarzania przez administrację centralną Rosji oraz samorząd Obwodu dobrych warunków do inwestowania dla zagranicznego kapitału (w tym m.in. utworzenia w czerwcu 1991 r. tzw. strefy wolnego handlu, a następnie tzw. specjalnej strefy ekonomicznej „Jantar”) OK zajmuje 23 miejsce w FR pod względem inwestycji obcego kapitału⁷. Główną przeszkodę dla rozwoju ekonomicznego stanowią: niestabilna sytuacja polityczna w tym regionie, brak systemowych rozwiązań prawnych w zakresie statusu ekonomicznego Obwodu (podatki, ulgi, przywileje) oraz nadmierna militaryzacja strefy, powodująca wyłączenie wielu cennych elementów infrastruktury przemysłowo-gospodarczej (porty, bazy, magazyny itp.).

Obwód posiada dobrze rozwiniętą wewnętrzną sieć transportu morskiego, kolejowego i kołowego. Dobrze rozwinięty jest (choć w obecnym czasie w wyniku trudności finansowych podupada) kompleks turystyczno-sanatoryjny, posiadający zdolność obsługi ponad 0,5 mln turystów zagranicznych i z FR rocznie⁸.

Na poziomie światowym plasują się nauka o morzach i oceanach, a ogólna liczba instytucji naukowych w tej dziedzinie wynosi w obwodzie 34.

Funkcjonują trzy uczelnie cywilne (ok. 12 tys. studentów), w tym uniwersytet (ok. 5 tys.). Jednakże absolwenci tych uczelni, zorientowanych według wcześniejszych powiązań na zabezpieczenie potrzeb całego b. regionu rosyjskiej *Pribaltiki*, nie mają realnych szans na zatrudnienie w Obwodzie. Podobne problemy dotyczą szkolnictwa średniego i zawodowego.

Ogólnie można stwierdzić, iż w wyniku rozpadu ZSRR warunki gospodarcze OK uległy pogorszeniu. Problem transportu do i z Obwodu stał się jednym

⁷ Wg danych „Biuletynu Biura Rady Handlowego RP w Moskwie” nr 51/1997, s. 17.

⁸ Wg danych za 1992 r.

z najistotniejszych czynników komplikujących i podwyższających koszty wewnętrznej wymiany gospodarczej⁹. Cofnięcie znacznej części dotacji państwowych w wyniku kryzysu ekonomicznego Rosji i perspektywa kolejnych ograniczeń zmusiła władze Obwodu do poszukiwań nowych dróg rozwoju. Rozważane były również koncepcje – głównie w zakresie gospodarczym, chociaż nie bez wizji politycznych – przekształcenia regionu w niezależną od Rosji republikę, wchodzącą w bliżej niesprecyzowany system „wspólnoty bałtyckiej”¹⁰. Prawdopodobnie urzeczywistnienie tej idei groziłoby całkowitą dezorganizacją życia gospodarczego Obwodu.

POTENCJAŁ MILITARNY

Obwód Kaliningradzki po rozpadzie ZSRR i odzyskaniu niepodległości przez Litwę, Łotwę i Estonię (stanowiące wraz z OK do 1991 r. terytorium Przybałtyckiego Okręgu Wojskowego SZ ZSRR) stał się najdalej na zachód wysuniętą częścią Federacji Rosyjskiej w Europie. Ze względu na położenie oraz koncentrację w jego granicach silnego zgrupowania wojsk pełni on strategiczną rolę w polityce i systemie bezpieczeństwa Rosji, pozwalając Moskwie z wysuniętych pozycji kontrolować i oddziaływać na środkowy i zachodni Bałtyk oraz przyległe obszary państw sąsiednich.

Znaczenie Obwodu dla Rosji podkreśla usytuowanie na jego terytorium jedynek niezamarzających portów, jakie jej pozostały na Morzu Bałtyckim (Bałtijsk, Kaliningrad, Primorsk i inne mniejsze).

W następstwie realizacji przez Rosję w latach 1993-1995 międzynarodowych traktatów i dwustronnych umów rozbrojeniowych, w tym wycofywania Zachodniej Grupy Wojsk (ZGW, z terytorium b. NRD) i Północno-Zachodniej GW (z b. republik przybałtyckich ZSRR), na terytorium OK dochodziło do koncentracji znacznych pod względem liczebności wojsk i sprzętu bojowego zgrupowań SZ FR.

Do stycznia 1994 r. na terytorium Obwodu stacjonowały dwa samodzielne operacyjnie, zasadnicze zgrupowania wojsk. Była to 11 Armia Ogólnowojskowa, która posiadała (od kwietnia 1993) status samodzielnego związku operacyjnego (ZO), podległego bezpośrednio ministrowi obrony FR, oraz Flota Bałtycka, a dokładniej jej Zgrupowanie Południowe. Posiadały one niezależne stanowiska i systemy dowodzenia oraz odrębne zaplecze logistyczne. Współdziałanie ich organizowane było przez Sztab Generalny SZ FR, co w znacznym stopniu utrudniało realizację zadań obronnych w tej strefie oraz wydłużało czas podejmowania decyzji.

Ponadto, nierozdzielenie kompetencji dowódczych i zakresu odpowiedzialności (szczególnie kwestii kto, kim i w jakich sytuacjach ma dowodzić) pomiędzy dowódcą 11 Armii gen. Pimenowem a dowódcą FB adm. Jegorowem, doprowadzało wielokrotnie do sporów pomiędzy dowódcami „ładowymi” a „marynarzami” oraz utrudniało prowadzenie restrukturyzacji stacjonujących tam sił, a szczególnie ich „zgrzywanie” bojowe.

⁹ Między innymi w wyniku znacznych opłat tranzytowych nałożonych przez Litwę za transport surowców i towarów przez jej terytorium.

¹⁰ *Ustrój prawny Obwodu Kaliningradzkiego*. Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1994, s. 12.

W ramach poszukiwań optymalnych rozwiązań organizacyjnych (w tym i kompetencyjnych) z dniem 1 stycznia 1995 r. na bazie związków taktycznych (ZT) i oddziałów FB oraz 11 Armii utworzono specjalną strefę militarną pod nazwą Kaliningradzki Rejon Obrony (KRO), któremu nadano status zbliżony do samodzielnej okręgu wojskowego. Obowiązki dowódcy KRO powierzono dowódcy FB adm. Jegorowowi, podporządkowując mu operacyjnie wszystkie wojska stacjonujące na terytorium Obwodu, w tym dotychczas samodzielną 11 Armię, zachowując jej dywizyjną strukturę organizacyjną. Dowódca 11 Armii został zastępcą dowódcy KRO ds. sił lądowych¹¹. Występowały zatem nadal niezależne systemy dowodzenia i zaopatrzenia floty i armii, gdyż oba ZO zachowały własne sztaby i systemy logistyczne.

W sierpniu 1997 r. kierownictwo MO FR podjęło decyzję o likwidacji dotychczasowej struktury KRO oraz o podporządkowaniu 11. Armii dowódcy Petersburskiego OW¹². Podstawowym celem tych zmian miało być dokończenie restrukturyzacji armii pod kierunkiem dowództwa „lądowego”¹³ (m.in. ułatwienie przekazywania nadwyżek sprzętu i środków walki) i przygotowanie jej do powtórnego wejścia w skład FB po zmniejszeniu stanów osobowych i uzbrojenia jako część jej wojsk brzegowych. Zakończenie tych działań planowano na 1 IX 1998 r.

W wyniku decyzji prezydenta Jelcyna z grudnia 1997 r. o kolejnej jednostronnej redukcji przez Rosję 40% jej konwencjonalnych sił zbrojnych w północno-zachodnim rejonie Rosji ministerstwo obrony dokonało „rewizji” wcześniejszych planów restrukturyzacji wojsk w OK i zdecydowało o rozformowaniu 11 Armii. Jednocześnie zatwierdzono koncepcję utworzenia na bazie jej ZT i oddziałów oraz wojsk brzegowych Zgrupowania Połudnowego FB (piechota morska, nadbrzeżna artyleria raketowa i lufowa, jednostki rozpoznania i WRE i inne) jednolitej struktury organizacyjnej pod nazwą Zgrupowania Wojsk Lądowych i Brzegowych Floty Bałtyckiej. W ramach tego zgrupowania dokonano również połączenia i ujednoczenia struktur logistycznych floty i wojsk lądowych, tworząc, na wzór testowanego wcześniej w Moskiewskim Okręgu Wojskowym, zintegrowany system wsparcia i logistycznego zabezpieczenia wojsk w OK.

Powyższe zmiany w ocenie specjalistów rosyjskich mają zapewnić:

- zmniejszenie liczby szczebli i organów dowódczych oraz uproszczenie („spłaszczenie”) procesu decyzyjnego;
- zwiększenie zdolności operacyjnej oraz gotowości bojowej lądowo-powietrzno-morskiego zgrupowania sił w OK oraz jego wszechstronności w zakresie rodzajów realizowanych zadań;
- przeformowanie nadmiernie rozwiniętych struktur wojsk lądowych;

¹¹ Było to związane z obniżeniem rangi dotychczasowego stanowiska dowódcy armii i utratą samodzielności decyzyjnej – jednakże wyłącznie „na zewnątrz”, bowiem w ramach dowodzonego ZO dotychczasowy zakres władzy został zachowany.

¹² Wystąpienie MO FR na konferencji prasowej 28 VIII 1997 r., „Krasnaja Zwiezda” z 1 IX 1997.

¹³ Nieoficjalnie wskazywano, iż podporządkowanie 11 Armii nowemu dowódcy gen. Bobryszewowi, z którym gen. Pimenow nie utrzymywał bliższych kontaktów, ograniczy samowolę i oportunistyczny dowódca armii w zakresie zmian strukturalnych lądowego zgrupowania wojsk w OK.

- zmniejszenie nakładów finansowych na utrzymanie i funkcjonowanie zgrupowania;
- ustalenie jednolitego programu szkolenia oraz przygotowania wojsk do działań w warunkach bezpośredniej styczności z siłami NATO po przyjęciu Polski do struktur wojskowych Paktu.

Flota Bałtycka

Rosyjscy specjaliści utrzymują, iż w rezultacie usamodzielnienia się Litwy, Łotwy i Estonii oraz przejęcia przez nie infrastruktury brzegowej, dotychczas wykorzystywanej przez Flotę Bałtycką, utraciła ona:

- ok. 80% punktów bazowania, w których stacjonowało ok. 50% jej nawodnych sił okrętowych oraz 100% okrętów podwodnych;
- ok. 30% lotnisk wojskowych, na których bazowało ok. 25% samolotów bojowych;
- ok. 80% brzegowych systemów rozpoznania, obserwacji i nawigacji;
- ok. 65% zaplecza produkcyjnego i remontowego (w tym stocznie);
- ok. 50% zaplecza mieszkaniowego¹⁴.

Wymusiło to na dowództwie rosyjskiej marynarki wojennej dokonanie radykalnych redukcji stanu sił okrętowych FB, zmiany systemu bazowania jej ZT i oddziałów oraz zmianę koncepcji użycia sił morskich w akwenie Morza Bałtyckiego.

W początkowym okresie tworzenia zgrupowania wojsk w OK (lipiec 1992) Flota Bałtycka posiadała ok. 90 tys. żołnierzy i marynarzy, a w jej uzbrojeniu i wyposażeniu znajdowało się 188 samolotów bojowych oraz 397 okrętów, w tym: 54 okręty bojowe głównych klas oraz 343 okręty pozostałych klas.

Wojska brzegowe:

- 3 Dywizja Obrony Wybrzeża (3 DOW z dowództwem w Kłajpedzie), ok. 3400 żołnierzy, 271 czołgów T-72, 469 bojowych wozów opancerzonych (BWO typu BWP-1 i 2, BTR-60 i 70), 156 środków artyleryjskich o kalibrze powyżej 100 mm różnych typów;
- 336 Brygada Piechoty Morskiej – ponad 2240 żołnierzy, 40 czołgów starszej generacji typu T-55, 197 BWO różnych typów (w tym 27 transporterów opancerzonych z ciężkim uzbrojeniem PT-76, 158 nowoczesnych typu BTR-80) oraz 60 samobieżnych środków artyleryjskich;
- 710 Pułk Artylerii (m. Kaliningrad), 120 środków artyleryjskich o kalibrze powyżej 100 mm.

1 stycznia 1998 r. stan osobowy FB (Zgrupowania Południowego, stacjonującego w OK) wynosi – ok. 31 tys. żołnierzy i marynarzy, i w stosunku do 1992 r. zmniejszył się trzykrotnie (o ok. 60 tys.). Siły okrętowe posiadały 265 okrętów, w tym: 37 okrętów bojowych głównych klas oraz 228 pozostałych.

Lotnictwo morskie FB posiada ok. 100 samolotów bojowych oraz ok. 50 śmigłowców ZOP, WRE i rozpoznawczych.

W skład wojsk brzegowych FB, stacjonujących na terytorium OK wchodziły m.in.: brygada piechoty morskiej (336 BPM), posiadająca ponad 1660

¹⁴ Informator „Flota Bałtycka Federacji Rosyjskiej”. Wyd. Dowództwa MW RP, sygn. Mar. Woj. 1207/1997, Gdynia 1997, ss. 45-47.

żołnierzy, 26 czołgów T-72, ok. 140 transporterów typu BTR-80 i pokrewnych oraz 34 samobieżne środki artyleryjskie o kalibrze powyżej 100 mm; jednostki nadbrzeżnej artylerii raketowej i lufowej, w uzbrojeniu których występują m.in. zestawy wyrzutni raket ziemia-woda typu P-35.

W celu ochrony strefy OP Obwodu oraz osłony portów i baz FB w Bałtiju i Kaliningradzie wzdłuż zachodniego wybrzeża OK rozmieszczone są jednostki raket OP z systemu obrony powietrznej Federacji.

Sily lądowe

Stany liczebne sił lądowych w Obwodzie Kaliningradzkim w latach 1992-1998 podlegały znacznym zmianom.

Największa koncentracja miała miejsce na przełomie 1993 i 1994 r., osiągając wielkość ponad 65 tys. żołnierzy, ponad 1230 czołgów, ponad 1470 bojowych wozów opancerzonych (BWO), 830 środków artyleryjskich o kalibrze ponad 100 mm, ok. 60 śmigłowców uderzeniowych, 150 samolotów bojowych i 42 wyrzutnie raket O-T. Przejściowo w tym okresie na terytorium OK stacjonowały – od kilku tygodni do 2-3 miesięcy – jeszcze inne ZT i oddziały. Były one częścią wycofywanych z zagranicy SZ FR i nie stanowiły elementów składowych zgrupowania wojsk w Obwodzie¹⁵.

Z porównania danych wynika, iż pomimo ogólnej, znacznej redukcji liczebności sił zbrojnych i środków walki w skali Rosji, udział zgrupowania wojsk stacjonujących w OK wzrósł, zarówno w stanie osobowym, jak też czołgów i samolotów bojowych. Zmniejszyły się jedynie dwa wskaźniki – w zakresie środków artyleryjskich oraz śmigłowców uderzeniowych.

W OK następowała również jakościowa i ilościowa zmiana sprzętu bojowego i uzbrojenia. Między innymi w ramach wypełniania przez Rosję zobowiązań Traktatu w sprawie konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie (CFE) redukowano liczbę ciężkiego sprzętu bojowego, wycofując z Obwodu przestarzałe czołgi T-55 (z uzbrojenia 336 Brygady Piechoty Morskiej z Bałtijska) i T-62 (z uzbrojenia 40 Dywizji Pancerniej z Sowiecka). Przeznaczono do likwidacji sprzęt opancerzony starszej generacji typu BTR-60 i PT-76 oraz znaczną część BWP-1. Pozostawiono nowoczesne transportery typu BTR-80 oraz wozy bojowe BWP-2. Zmniejszono stany uzbrojenia raketowego, wycofując wszystkie wyrzutnie i rakiety O-T starszej generacji typu *Scud*.

Kontynuowano ujednocnianie środków artyleryjskich występujących w uzbrojeniu wojsk lądowych w OK, utrzymując równocześnie sprzęt posiadający lepsze parametry bojowe oraz znajdujący się w dobrym stanie technicznym.

W wyniku stopniowego przechodzenia w SZ FR ze struktury armia-dywizja-pułk-batalion na korpus-brygada-batalion oraz w celu zmiany charakteru zgrupowania kaliningradzkiego z ofensywnego na typowo obronny, kontynuowano, zapoczątkowaną w 1994 r. likwidację szczebla dywizji pancerniej (DPanc), dywizji artylerii (DA), dywizji lotnictwa szturmowego, stanowiących typowe elementy ofensywne.

¹⁵ W niektórych opracowaniach można spotkać się z włączeniem tych sił do ogólnego stanu wojsk w OK, stąd też w niektórych źródłach występują dane, iż w OK mogło stacjonować od 150 do 300 tys. żołnierzy.

Tabela
Udział wojsk FR stacjonujących w Obwodzie Kaliningradzkim (OK) w stanie osobowym i uzbrojeniu SZ FR* w latach 1992-1998

Lata	Stan osobowy			Czołgi			BWO			Śr. art.			Śm. uderz.			Samol. bojowe		
	OK	SZ FR	%	OK	SZ FR	%	OK	SZ FR	%	OK	SZ FR	%	OK	SZ FR	%	OK	SZ FR	%
1992	55 083	1 383 283	3,98	1022	9338	10,90	1303	19 399	6,71	829	8326	9,96	67	1005	6,67	121	4624	2,62
1993	59 114	1 298 299	4,51	1237	7993	15,47	1477	16 469	8,97	831	7003	11,87	59	993	5,94	149	4241	3,52
1994	65 373	1 110 578	5,90	1107	7493	14,77	1430	13 466	10,62	690	6069	11,37	55	954	5,77	109	3921	2,78
1995	51 615	998 811	5,11	893	6696	13,34	1235	11 806	10,46	438	6240	7,02	45	872	5,16	100	3283	3,05
1996	46 403	818 474	5,61	879	5490	16,08	1169	9 867	11,85	460	6089	7,56	52	829	6,27	102	2989	3,41
1997	40 840	817 100	4,90	869	5541	15,68	1138	10 198	11,16	398	6009	6,62	50	824	6,07	106	2891	3,67
1998	35 167	748 776	4,70	855	5559	15,38	1069	9 841	10,86	370	5999	6,17	46	805	5,71	102	2868	3,26

* Baza sił okrętowych FB.

W pierwszej kolejności przeformowano 1 i 40 DPanc na brygady (odpowiednio 2 i 10 BPanc), a 149 DA w samodzielne pułki artylerii. Następnie jedną z BPanc (10 BPanc w m. Sowietsk) przeformowano na bazę materiałowo-techniczną (196 BMT), tworząc z części jej pododdziałów batalion szkolny (866 szkbz). Rozformowano również (w 1995) brygadę wojsk powietrznodesantowych (37 BPD z Czerniachowska).

Kolejne działania, potwierdzające zmianę charakteru zgrupowania sił lądowych KRO z ofensywnego na obronny, dotyczyły redukcji liczby brygad rakiet operacyjno-taktycznych (BROT) z trzech w 1994 r. do jednej w 1995 r.

W 1998 r. dokonano kolejnych redukcji sił i środków ZWLiB FB, w tym m.in. przeformowano w Bazy Sprzętu i Uzbrojenia (BSU): 2 Brygadę Pancerną (b. 1 DPanc), 244 Brygadę Artylerii, 181 Brygadę Inżyniersko-Saperską i inne.

Dokonano również zmiany podporządkowania wybranych oddziałów i pododdziałów pomiędzy 1 i 18 DZ.

Obecnie w składzie sił lądowych w OK znajduje się tylko jeden rozwinięty pułk zmechanizowany (pz) – 280 pz 18 DZ z m. Gusiew – na osiem występujących tam uprzednio jednostek tego typu. Dla porównania – w 1994 r. w Obwodzie stacjonowało sześć rozwiniętych pz oraz co najmniej trzy rozwinięte pułki czołgów¹⁶.

Rezerwy i system mobilizacyjny

Ważnym elementem składowym oceny potencjału militarnego OK jest stan posiadanych w Obwodzie przeszkolonych rezerw osobowych oraz ilości środków materiałowo-technicznych.

Ocenia się, że w związku z utrzymywaniem w b. ZSRR i nadal kontynuowanym w SZ FR eksterytorialnym systemem uzupełniania w Obwodzie Kalinińskim nie ma wystarczającej liczby rezerw osobowych do mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk. Stan ten będzie prawdopodobnie pogłębiał się ze względu na rozwiązywanie jednostek lub przeformowywanie ich w tzw. jednostki nieczynne (bardzo głęboko skadrowane bazy i magazyny sprzętu i uzbrojenia). Zaniechanie typowego szkolenia bojowego i ograniczenie działań żołnierzy wcielanych do jednostek w OK do czynności ochronno-wartowniczych spowodować może powstanie znacznego deficytu żołnierzy rezerwy posiadających podstawowe specjalności wojskowe, takie jak strzelec, operator-działonowy, mechanik-kierowca i inne.

Zatem rozwinięcie mobilizacyjne zgrupowania w OK wymagałoby dostarczenia znacznej liczby żołnierzy rezerwy z innych regionów Rosji, co przy obecnych możliwościach weryfikacyjnych (inspekcje w ramach CFE, wizyty oceniające, „gorące linie” itp.) eliminuje możliwość skrytego przygotowywania sił zbrojnych do działań zaczepnych w strefie swojej odpowiedzialności.

Stan taki dotyczy również sytuacji w zakresie logistycznego wsparcia ewentualnych działań, jak i możliwości wykorzystania miejscowej infrastruktury wojskowej. W wyniku braku środków finansowych na bieżące funkcjonowanie wojsk sukcesywnie zużywano zapasy nienaruszalne, które nie są w pełni odtwarzane. Wieloletnie zaniedbania inwestycyjno-remontowe, zaniechania odświeżania rezerw, np. paliw lotniczych i rotacji części zapasowych do

¹⁶ Wg danych z dokumentu dorocznej wymiany informacji w ramach CFE za 1994 r.

sprzętu pancernego spowodowały, iż w wielu magazynach i składach znajdują się środki, które utraciły właściwości użytkowe i zbędne już podzespoły do wycofanych wcześniej typów sprzętu, jak np. BTR-40, PT-76, czy T-55. Wiele obiektów lotniskowych, koszarowych, magazynowych itp. nie nadaje się do użytkowania lub wymaga znacznych nakładów finansowych na przywrócenie im stanu technicznej sprawności.

Zmiany strukturalne i zmniejszenie potencjału militarne w OK zapewne będą postępowały. Po likwidacji KRO, rozformowaniu wchodzącej w jego skład 11 Armii oraz utworzeniu w grudniu 1997 r. Zgrupowania Wojsk Lądowych i Brzegowych FB można wnioskować, iż kierownictwo państwowe i wojskowe FR nie posiada ostatecznej koncepcji roli i zadań tej strefy w systemie obrony FR.

Powyższe działania są elementem bardziej propagandowym niż rzeczywistą redukcją rosyjskiego potencjału militarne w basenie Morza Bałtyckiego. Niemniej jednak w opinii rosyjskich polityków (w tym samego prezydenta Jelcyna) i ekspertów wojskowych redukcje i zmiany strukturalne prowadzone w OK mają wskazywać na kontynuowanie przez FR procesu rozbrojenia i umacniania bezpieczeństwa międzynarodowego.

BEZPIECZEŃSTWO POLSKI WOBEC ZMIAN POTENCJAŁU MILITARNEGO OBWODU KALININGRADZKIEGO

Bezpieczeństwo narodowe (państwa) nie jest celem statycznym. Trzeba je rozpatrywać w odniesieniu do wielu czynników, z których trzy grupy zdają się być najważniejsze:

- wynikające z otoczenia zewnętrznego państwa, tj. położenia geopolitycznego i charakteru stosunków z państwami sąsiednimi oraz całokształtu zasad postępowania regulujących stosunki między państwami;

- wynikające z sytuacji wewnętrznej, tj. m.in. z poziomu rozwoju i stanu gospodarki, kultury politycznej społeczeństwa oraz jego cech demograficznych, ocen, przewidywań i działań polityczno-wojskowych;

- związane z ustrojem państwa, tj. zbiór zasad postępowania regulujących działanie i współdziałanie struktur państwowych, ich wewnętrzna spójność i skuteczność¹⁷.

Z formalnego punktu widzenia, zewnętrzna sytuacja Rzeczpospolitej jest bardzo dobra. Rząd polski podpisał układy regulujące wzajemne stosunki ze wszystkimi naszymi sąsiadami. Żadne państwo nie wysuwa roszczeń terytorialnych w stosunku do Polski, tak jak i nasz kraj nie wysuwa ich w stosunku do któregośkolwiek ze swoich sąsiadów. Uzyskaliśmy status członka Rady Europy, członka stowarzyszonego we Wspólnocie Europejskiej, jesteśmy pełnoprawnym członkiem *NATO*, odgrywamy konstruktywną rolę w regionie.

Nietrudno jednak dostrzec, że na wschód od Polski znajdują się państwa wysoce niestabilne pod względem politycznym i gospodarczym. Jest to strefa ostrych, aktualnych bądź potencjalnych, konfliktów o różnorodnym charakterze – narodowościowym, terytorialnym, socjalnym, ekologicznym itp.

¹⁷ A. Z. Kamiński, *Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju procesów politycznych w Europie. Uwagi metodologiczne*. „Studia i Materiały Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM)” nr 64/1993, s. 7.

Zatem jakkolwiek konflikt czy poważniejszy incydent zbrojny na zachodnich kresach b. ZSRR może stanowić i dla nas zagrożenie. Posiadamy co prawda znacznie wyższy potencjał obronny niż np. Litwa (która granicząc tak, jak i Polska z Obwodem, wyraża obawy o własne bezpieczeństwo), nie możemy jednak traktować go jako wystarczającego i równoważącego potencjał militarny FR w enklawie kaliningradzkiej.

Wynika z tego, że Polska, zmniejszając swój potencjał militarny, jest żywotnie zainteresowana kontynuowaniem przez FR procesu redukcji potencjału militarnego w Obwodzie Kaliningradzkim oraz dalszą zmianą jego charakteru na obronny. „Rozrzedzenie” zbrojeń i stworzenie bardziej przejrzystej sytuacji militarnej w tym regionie wpłynie na zminimalizowanie źródeł ewentualnego powstania napięć międzynarodowych.

Jednakże zmniejszenie potencjału militarnego w danym regionie niczego jeszcze jednoznacznie nie determinuje.

Stanowisko Rosji w kwestii przyjęcia Polski do *NATO* było zdecydowanie negatywne. Z wypowiedzi rosyjskich polityków i wysokich wojskowych wynika, że w odpowiedzi na przybliżenie się struktur *NATO* do granic Federacji możliwe jest znaczne zwiększenie potencjału militarnego w OK. Tym bardziej może to być niepokojące, iż według rosyjskich strategów, miałyby się to odbywać poprzez zwiększenie m.in. liczby raketowych środków rażenia, posiadających zdolność przenoszenia ładunków jądrowych.

Jest to o tyle realne, że FR dysponuje odpowiednim potencjałem nuklearnym do realizacji tych zapowiedzi, my natomiast nie jesteśmy obecnie w stanie w najmniejszym nawet stopniu go zrównoważyć. Rosja wprawdzie utrzymuje, iż w Obwodzie nie stacjonuje broń jądrowa, niemniej nie widzi wielkiego problemu, aby ją tam dostarczyć. Decyzja o zamontowaniu na pociskach raketowych np. typu Toczka-U (SS-21) z uzbrojenia 152 BROT z Czerniachowska, głowic jądrowych w miejsce konwencjonalnych – może być skutkiem oceny kierownictwa państwa własnego – wyimaginowanego lub rzeczywistego zagrożenia. Problem ten dotyczy również decyzji użycia samolotów bombowych typu Su-24 przystosowanych do przenoszenia bomb jądrowych czy też konwencjonalnej artylerii lufowej, posiadającej zdolność do wykonywania uprzedzających (odstraszających) taktycznych uderzeń jądrowych.

Rozwiązanie powyższych kwestii zgodnie z interesem RP jest ważne i pilne, biorąc pod uwagę fakt, iż Rosja w swojej obowiązującej jeszcze doktrynie wojennej z 1993 r. przyznała sobie prawo m.in. do odwetowego lub uprzedzającego użycia broni jądrowej zarówno w stosunku do państwa ją posiadającego, jak i nie posiadającego tej broni, ale powiązanego sojuszem militarnym z tym pierwszym. Z chwilą przyjęcia Polski do struktur wojskowych *NATO* jesteśmy objęci gwarancjami bezpieczeństwa tego sojuszu, w tym tzw. parasolem jądrowym, co spełnia warunki ujęte w zapisie rosyjskiej doktryny.

Również w nowej rosyjskiej koncepcji bezpieczeństwa narodowego z 17 grudnia 1997 r. znajduje się zapis o prawie Rosji do użycia wszelkich środków militarnych, w tym i broni jądrowej, w przypadku zagrożenia jej interesów bezpieczeństwa.

Możliwy jest także inny wariant, a mianowicie swoisty „szantaż polityczny” związany z przystąpieniem Polski do *NATO* i zwiększenie np. liczebności wojsk w OK (poprzez chociażby przebazowanie do Obwodu na dłuższy czas większej liczby samolotów bojowych czy śmigłowców uderzeniowych). Mogło-

by to wywołać ostre protesty państw bałtyckich i pogorszenie się ich stosunków z Rosją, a co za tym idzie zagrożenie stabilności bezpieczeństwa w całym regionie.

Biorąc pod uwagę fakt, iż dla funkcjonowania wojsk niezbędne jest posiadanie aktualnych danych o państwach sąsiadujących i ich siłach zbrojnych, w zależności od rozwoju sytuacji militarnej w OK Polska mogłaby być narażona bardziej lub mniej na działalność wywiadowczo-rozpoznawczą i dywersyjną, prowadzoną zarówno przez grupy specjalne sił lądowych, morskich i powietrznych, jak i przy wykorzystaniu ludności miejscowej. Może to spowodować zaostrzenie się sytuacji wewnętrznej w kraju, wzrost niezadowolone społeczne i prób samowolnego rozwiązania pojawiających się problemów przez aparat miejscowy, odpowiedzialny za zapewnienie bezpieczeństwa i ładu społecznego.

Innym elementem rzutującym na bezpieczeństwo Polski związanym z dyslokowaniem w OK dużego zgrupowania sił morskich różnorodnego przeznaczenia może być „niezamierzony” (losowy) incydent zbrojny wynikający z przypadkowego naruszenia wód terytorialnych lub przestrzeni powietrznej państw sąsiednich. Biorąc pod uwagę ograniczenia w szkoleniu bojowym pilotów i nawigatorów w powietrzu oraz załóg okrętów wojennych FB w wyjściach w morze, obniżenie ogólnych umiejętności i nawyków mogą stać się źródłem incydentów granicznych z nieprzewidywalnymi skutkami¹⁸.

Kolejnym elementem kształtowania się bezpieczeństwa Polski, wynikającym z redukcji liczebności zgrupowania wojsk i ewentualnej demilitaryzacji Obwodu, jest „zagospodarowanie” i wchłonięcie przez sektor gospodarki cywilnej zwalnianych rzesz kadry SZ FR, opuszczanych koszar i całego zaplecza logistycznego, w tym m.in. składów, magazynów, zakładów produkcyjnych i remontowych itp. Rynek pracy, jak i możliwości zbytu produkcji w samym OK nie są w stanie zapewnić zatrudnienia nowej rzeszy bezrobotnych, w tym w znacznej części nie posiadających odpowiedniego przygotowania do wykonywania zawodu cywilnego. Istnieje więc prawdopodobieństwo emigracji zarobkowej ludności Obwodu, szczególnie do północnych oraz północno-wschodnich regionów Polski i powstania na tym tle napięć i konfliktów z ludnością miejscową.

Ważnym czynnikiem ogólnego bezpieczeństwa państwa, a w ostatnich kilku latach często decydującym, jest bezpieczeństwo ekologiczne. Zagrożenie takie stwarza istnienie w zgrupowaniu wojsk w OK znacznych zapasów środków walki, którym kończy się okres używalności lub są już przestarzałe (amunicja, paliwa, środki wybuchowe, inżynieryjne środki maskujące itd.) Mogą one stanowić źródło zagrożenia skażeniem przygranicznych rejonów Polski na skutek awarii, bądź też np. wybuchu składnicy, rozszczelnienia się zbiorników czy tym podobnych. Nie jest to tzw. czarnowidztwo, bowiem przypadki tego typu mają coraz częściej miejsce, a wynikają one z braku środków na właściwą konserwację magazynów i składów, zaniechanie rotacji i wycofywaniu środków tracących gwarancje użytkowe, jak również wynikają z obniżenia się ogólnej dyscypliny osób bezpośrednio odpowiadających za ich stan¹⁹.

¹⁸ Przypadki takie miały miejsce na granicy rosyjsko-litewskiej w rejonie Jeziora Wisztynieckiego oraz polsko-rosyjskiej w rejonie Zalewu Wiślanego.

¹⁹ Były to m.in. katastrofy ekologiczne na Kamczatce, w bazie morskiej Murmańsk na Półwyspie Kola, w Przywołzańskim i Północnokaukaskim OW, jak również w Naddniestrzu.

Niezależnie od powyższych czynników, mających zasadniczy wpływ na oddziaływanie zgrupowania wojsk w OK na bezpieczeństwo Polski występuje wiele innych, pomniejszych, bardziej subiektywnych elementów, takich jak np. stan wyszkolenia wojsk (możliwość dokonania incydentu zbrojnego w wyniku utraty orientacji w powietrzu przez niewyszkolonego pilota i naruszenia naszej przestrzeni powietrznej, pomyłki np. w nastawach układów sterujących rakiet O-T w trakcie szkolno-bojowych odpaleń itp.), stosunek społeczności wojskowej OK do sił zbrojnych byłego sojusznika itp.

Są to jednak czynniki z wewnętrznego otoczenia SZ FR, na które my nie mamy żadnego wpływu, ale które musimy uwzględnić w swoich rozważaniach.

Redukcje i zmiany strukturalno-organizacyjne wojsk w Obwodzie Kaliningradzkim będą zapewne kontynuowane. Zachowana zostanie prawdopodobnie tendencja do likwidacji wysokich szczebli organizacyjnych jednostek lądowych (szczebla dywizyjnego) i formowania w to miejsce baz sprzętu.

Nie zmieni to jednak w zasadniczy sposób potencjału militarnego OK, ukierunkowując go na niejako „rezerwow” charakter.

Zasadnicze „korzyści” dla naszego bezpieczeństwa z powyższych zmian będą wynikały z wydłużenia okresu przygotowania zgrupowania wojsk w OK do ewentualnego użycia i dania sąsiadom czasu przygotowania odpowiedniej reakcji, adekwatnej do oceny zagrożenia.

Zatem w długofalowym interesie Polski leży realizacja wszystkich warunków członkostwa w *NATO*. Polska bowiem, jak i wiele krajów na świecie, nie jest w pełni samowystarczalna z punktu widzenia swego bezpieczeństwa. Pomijając już kwestię trudności gospodarczych, nie jest w stanie sama skutecznie przeciwstawić się militarnie głównym sąsiadom, tj. ze wschodu Rosji (lub połączonym siłom FR i Białorusi w ramach realizowanej przez nie wspólnej polityki militarnej w strefie Europy Środkowej i Wschodniej) i z zachodu Niemcom. Zatem zainteresowana jest w postępie integracji europejskiej, zapewniającej kolektywne bezpieczeństwo danego państwa, jak i całej grupy państw. W związku z tym szczególnie mocno musi wspierać architekturę bezpieczeństwa europejskiego, opierającą się na czterech filarach:

- Sojuszu Północnoatlantyckim rozszerzonym stopniowo na wschód;
- bliskiej współpracy opartej na strategicznym porozumieniu między rozszerzonym *NATO* oraz Rosją i Ukrainą;
- systemie wzajemnie wzmacniających się instytucji, obejmujących ONZ, *NATO*, UZE, UE, Radę Europy i OBWE, ściśle współpracujących ze sobą, zwłaszcza w zakresie rozwiązywania konfliktów;
- systemie kontroli zbrojeń, obejmującym Traktat *CFE*, Traktat o otwartych przestworzach i innych środkach budowy zaufania oraz normach i standardach postępowania w dziedzinie bezpieczeństwa.

W tym kontekście szczególnie cenne są działania polskiej dyplomacji w trakcie rozmów prowadzonych w Wiedniu w zakresie adaptacji Traktatu *CFE*, a dotyczące łagodzenia obaw i negatywnych wewnętrznych nastrojów panujących w Rosji związanych z rozszerzeniem *NATO*.

Wprowadzenie dla Obwodu Kaliningradzkiego terytorialnego ograniczenia pułapów stacjonujących tam wojsk i sprzętu objętego literą *CFE* może jedynie umocnić poczucie bezpieczeństwa w tym regionie.

Ponadto rozwiązanie kwestii stałego i czasowego stacjonowania wojsk obcych na terytorium Polski (czyli wydzielonych sił zbrojnych *NAT*) umożliwi zrównoważenie potencjałów – obronnego naszego kraju i wojennego ewentualnego przeciwnika.

Polska powinna także wspierać inicjatywy pokojowe państw ościennych, takie jak np. zapowiedziana przez Jelcyna (w wystąpieniu wygłoszonym w Sztokholmie 3 XII 1997 r.) redukcja 40% konwencjonalnych sił zbrojnych FR w regionie Kaliningradu i Petersburga, czy też utrzymanie tzw. gorącej linii pomiędzy dowództwami Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej RP i Sił Powietrznych FR.

W interesie bezpieczeństwa Polski leży również podniesienie rangi i statusu zarówno traktatów międzypaństwowych o przyjaźni i traktatów granicznych, jak i zawieranych lokalnie umów o współpracy i dobrosąsiedztwie pomiędzy województwami, regionami czy makroregionem północno-wschodnim Polski a Obwodem Kaliningradzkim.

Tworzenie dobrego klimatu pokojowego współistnienia pomiędzy społecznościami tych regionów oraz rozwój powiązań ekonomiczno-gospodarczych może w znacznym stopniu obniżyć potencjalne zagrożenie RP poprzez zmniejszenie lub wręcz wyeliminowanie woli realizacji celów drogą przemocy zbrojnej. W takim przypadku potencjał militarny OK przy jednoczesnym braku potencjału politycznego zaplecza będzie wyłącznie stanowił o sytuacji sił zbrojnych FR w tej enklawie.

MAREK SZYMAŃSKI
Łódź

LITERATURA

- Bahr J., *Królewiec (sytuacja polityczna)*. „Przegląd Polityczny” nr 4/1992, ss. 23-24.
- Cygański M., *Enklawa Królewca we współczesnej polityce Niemiec, Rosji i Litwy (1988-1993)*. „Kwartalnik Opolski” nr 3/1993, ss. 3-22.
- Czaputowicz J., *Model bezpieczeństwa XXI wieku*. „Studia i Materiały Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM)” nr 97/1995, s. 20.
- Dębski W., *Niech wywiad sprawdzi... ile jest wojska w Obwodzie Kaliningradzkim*. „Trybuna” nr 124/1994, s. 6.
- Flota bałtycka Federacji Rosyjskiej*. Informator. Wyd. Dowództwa Marynarki Wojennej RP, sygn. Mar. Woj. 1207/97, Gdynia 1997.
- Fitzgerald M.C., *Nowa rosyjska doktryna wojenna*. Tłumaczenie z ang. „Wojskowy Przegląd Zagraniczny” nr 1-2/1993, ss. 11-29.
- Jędrzejko M., *Armie w dobie przemian, kalendarium najważniejszych wydarzeń w armiach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989-1997*. Biuro Prasy i Informacji MON. „Studia i Materiały” nr 46/1997.
- Kamiński A. Z., *Bezpieczeństwo Polski na tle rozwoju procesów politycznych w Europie. Uwagi metodologiczne*. Materiały do Raportu o stanie bezpieczeństwa narodowego nr 15. „Studia i Materiały Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM)” maj 1993, s. 23.
- Kozłowski K., *Co robić z Królewcem?* „Tygodnik Powszechny” nr 33/1992, s. 3.
- „Krasnaja Zwiezda” – Gazeta codzienna Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, wywiady i artykuły tematyczne publikowane w latach 1993-1998.
- Kry, *Przyczółek nad Pregolą. Nie wypuścimy z rąk okręgu kaliningradzkiego i nie wycofamy swoich dywizji*. „Sztandar Młodych” nr 32/1994, s. 5.

- Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1994*. Fundacja Studiów Międzynarodowych, Wyd. SCHOLAR 1994, s. 638.
- Łukaszuk L., Skowroński A., *Międzynarodowe prawo pokoju i bezpieczeństwa*. Materiały i komentarze, Akademia Obrony Narodowej, wewn. 4846/96, Warszawa 1996.
- Malak K., *Polityka bezpieczeństwa i siły zbrojne Rosji*. Biuro Prasy i Informacji MON. „Studia i materiały” nr 39, Warszawa 1996, s. 186.
- Malak K., *Polityka bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*. Akademia Obrony Narodowej, wewn. 4947/97, Warszawa 1997, s. 229.
- Matoczkin J., *Kaliningrad – miasto specjalne: nie mamy 200 tys. żołnierzy*. Rozmowa z J. Matoczkinem, „Trybuna” nr 117/1994, s. 6.
- Myśl wojskowa 1993-1998*. Wyd. Sztabu Generalnego WP, Warszawa.
- Noceń T., *Litwa i Obwód Kaliningradzki; charakterystyka wojskowo-geograficzna*. Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Pancernych, Poznań 1993, s. 22.
- Potencjał militarny za wschodnią granicą Polski (Białoruś, Estonia, Litwa, Rosja, Ukraina)*. „Polska Zbrojna. Magazyn tygodniowy” nr 23/1993, s. 23.
- Poleckis J., Plačkaitis V., *Obwód Kaliningradzki – stan i perspektywy. Stanowisko litewskie*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1993, ss. 31-38.
- Prystrom J. i inni, *Raport o stanie bezpieczeństwa państwa – aspekty zewnętrzne*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1993, s. 167.
- Przegląd Informacyjno-Dokumentalny Centralnego Ośrodka Naukowej Informacji Wojskowej za lata 1992-1997.
- Range C., *Potencjał byłego Związku Radzieckiego w republikach nadbałtyckich*. „Wojskowy Przegląd Zagraniczny” nr 1/1992, ss. 52-55.
- Rosyjskoje rakietynoje oruziże 1943-1993*. Wyd. MO FR, Moskwa 1994.
- Ryniewicz I., *Obwód przedsiębiorczości. (Wolna Strefa Ekonomiczna „Jantar” w OK)*. „Gazeta Bankowa” nr 24/1994, dot. s. I, III.
- Sylwestrzak A. i inni, *Ustrój prawny Obwodu Kaliningradzkiego*. Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1994, s. 91.
- Węglarczyk B., *Arsenal za miedzą, Obwód Kaliningradzki*. „Gazeta Wyborcza” nr 67/1994, s. 5.
- Węgrowska M., *Nowy problem: Kaliningrad*. „Rzeczpospolita” nr 67/1994, s. 19.

AUSTRIA NIEMIECKA – „KOLONIA” BRYTYJSKA?

Z POLITYKI BRYTYJSKIEJ WOBEC EUROPY ŚRODKOWEJ W 1919 ROKU

„Wszyscy liczą na Wielką Brytanię, że uczyni cuda i zmieni sytuację Austrii. (...) Wielka Brytania nie powinna zwlekać z uczynieniem z Austrii swej kolonii”, pisał w grudniu 1918 r. brytyjski biznesmen internowany podczas wojny w Austrii. Nie był to odosobniony głos sugerujący rządowi brytyjskiemu aktywniejsze zaangażowanie się polityczne i gospodarcze w sprawy środkowoeuropejskie. Co ciekawsze, pierwsze głosy postulujące większe zainteresowanie się sprawami Austrii, pochodziły z ust niższych wysłanników *Foreign Office* lub osób prywatnych¹.

¹ Public Record Office Londyn (dalej: PRO), Foreign Office 371/3514/311-313. Inne głosy to: House of Lords Record Office Londyn (dalej: House), Lloyd George Papers (dalej: LG), F/5/3/22, list C. K. Butlera (brytyjski reprezentant w Międzynarodowej Misji Pomocy dla Europy Środkowej) do J. Beale'a (członek brytyjskiej sekcji w Międzynarodowej Misji Żywnościowej), 20 III 1919; PRO, FO 608/5/355-356, L. H. Faber (prywatna osoba oferująca swoje usługi Foreign